

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА АКУШЕРСТВА І ГІНЕКОЛОГІЇ № 2

ЕНДОМЕТРИОЗ ВНУТРІШНІЙ ТА ЗОВНІШНІЙ

Лекція для лікарів-інтернів акушерів-гінекологів III року навчання

Канд.мед.наук, доцент, Заслужений лікар України
Добровольська Л.М.

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- Частота захворюваності ендометріозом.
- Ендометріоз, класифікація.
- Найчастіші локалізації ендометріозу у жінок.
- Гормональні методи діагностики при ендометриозі.
- Ендоскопічні методи дослідження при ендометриозі.
- Особливості УЗ-діагностики при ендометриозі.
- Лабораторні методи діагностики ендометріозу.
- Клініка і диференційна діагностика ендометріозу жіночих статевих органів.
- Гормональні методи лікування ендометриозу.
- Негормональні методи лікування ендометриозу.
- Хірургічні методи лікування ендометріозу.

Ендометріоз: що відомо?

Ендометріоз – доброякісне гормонозалежне захворювання, що характеризується розростанням ендометріюїдної тканини (морфологічно і функціонально подібної до ендометрію) за межами матки, що викликає хронічну запальну реакцію.

- **Відсутність єдиної теорії етіології і патогенезу**
  - **Відсутність специфічних біомаркерів, мало- та неінвазивних методів діагностики.**
-
- **Ризик рецидиву** після хірургічного лікування
  - **У 40-50%** випадків призводить до **безпліддя**

Ендометріоз – хвороба від пубертатного періоду до постменопаузи

- Кожна **10-та** жінка репродуктивного віку (15-49 років) страждає на ендометріоз
- **50-60%** жінок і дівчаток-підлітків з тазовим болем (від менархе до пременопаузи) мають ендометріоз
- В постменопаузі на ендометріоз страждає **2-5%** жінок
- Генітальна форма ендометріозу є найбільш поширеною (92–94%), екстрагенітальна локалізація ендометріозу зустрічається в 6–8% випадків.

Endometriosis and Risk of Coronary Heart Disease

Fan Mu, ScD; Janet Rich-Edwards, ScD; Eric B. Rimm, ScD;
Donna Spiegelman, ScD; Stacey A. Missmer, ScD

Circ. Cardiovasc. Qual. Outcomes. 2016, 9:257-264

Результати проспективного аналізу захворюваності 116,430 американських медсестер, які брали участь в загальнонаціональному проекті Nurses 'Health Study II (1989-2009 pp.):

У жінок з ендометріозом спостерігався значно підвищений ризик:

- інфаркту міокарда (BP: 1,52)
- ангіографічно підтвердженої стенокардії (BP: 1,91);
- ішемічної хвороби серця (IXC) (OP: 1,62);

Причому він вищий у жінок молодше 40 років (BP: 3,08);

- ~ 42% загального збільшення ризику розвитку IXC пояснювалося більш високою частотою гістеректомій / оофоректомій особливо у пацієнток, які перенесли операцію в більш молодому віці;
- **Першопочатково підвищений ризик розвитку IXC у пацієнток з ендометріозом може бути додатково посилений хірургічним лікуванням ендометріозу.**

Теорії виникнення ендометриозу

- Метапластична теорія (мезотелій очеревини ендометриоїдну тканину під впливом різних факторів)

■ Дизонтогенетична теорія (розвиток ендометриоїдних вогнищ з аномальних ембріональних зачатків)

■ Транслокаційна (імплантаційна) теорія Sampson J.A. (ретроградна менструація)

- Гормональна дисфункція
- Імунологічна дисфункція
- Інфекційні враження
- Генетична предрасположенность
- Влияние факторов окружающей среды

Сучасна клінічна класифікація ендометріозу включає три основні форми, які відрізняються клінічним значенням і підходами до лікування:

- поверхневий перитонеальний ендометріоз (ППЕ);
- ендометріоми яєчників; (ЕЯ)
- глибокий інфільтративний ендометріоз (ГІЕ). (ESHRE)

Наказ МОЗ України від 06.04.2016 № 319.

Класифікація ендометріозу (Американське товариство фертильності, 2013)

Ендометріоз			< 1 см	1-3 см	> 3 см
Очеревина	Поверхневий		1	2	4
	Глибокий		2	4	6
Яєчники	Правий	Поверхневий	1	2	4
		Глибокий	4	16	20
	Лівий	Поверхневий	1	2	4
		Глибокий	4	16	20
Облітерація позаматкового простору часткова – 4; повна – 40					
Спайки			покривають <1/3	покривають < 1/3 - 2/3	покривають >2/3
Яєчники	Правий	Ніжні	1	2	4
		Щільні	4	8	16
	Лівий	Ніжні	1	2	4
		Щільні	4	8	16
Маткові труби	Права	Ніжні	1	2	4
		Щільні	4	8	16
	Ліва	Ніжні	1	2	4
		Щільні	4	8	16

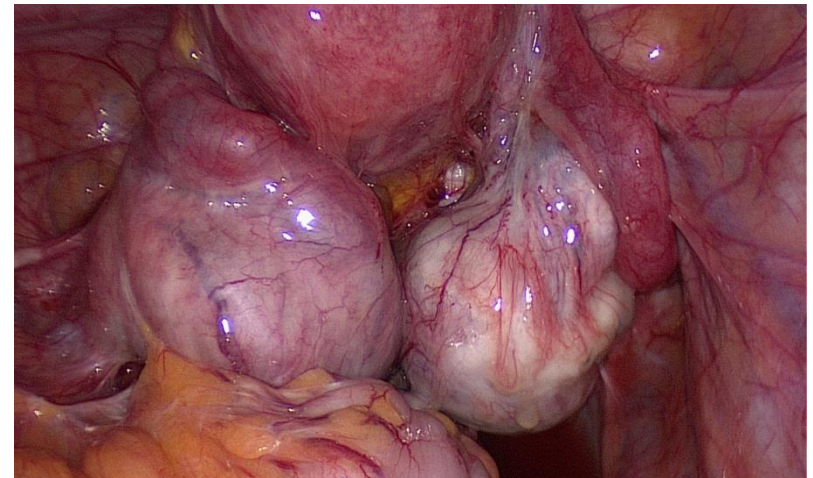
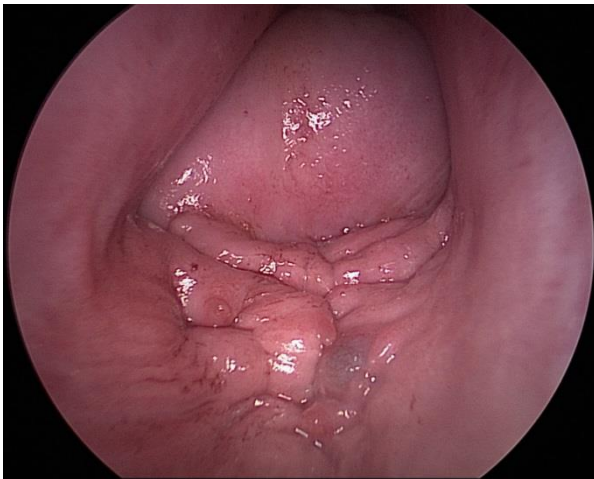
Результати клінічного обстеження, які вказують на наявність і локалізацію ендометріозу

Можлива постановка діагнозу:

- **Перитонеальний ендометріоз** – у жінок з підозрою на захворювання, навіть при нормальних результатах клінічного обстеження (Chapron et al., 2002)
- **Ендометріома яєчника** у жінок з новоутвореннями у придатках, виявленими під час клінічного обстеження (Eskenazi et al., 2001; Condous et al., 2007; Bazot et al., 2009)
- **Глибокий інфільтративний ендометріоз** у жінок з (болючим) ущільненням і / або вузлами на ректовагінальній стінці, виявленими під час клінічного обстеження або видимі вагінальні вузли у задній частині склепіння піхви (Bazot et al., 2009)

ESHRE Guideline 2013

Наказ МОЗ України 06.04.2016 № 319

Клінічні симптоми ендометріозу

Endometriosis: diagnosis and management

Published: 6 September 2017

*Про ендометріоз у жінок
(в тому числі у підлітків) можна думати
при наявності одного або більше симптомів:*

- Хронічний тазовий біль понад 6 місяців
- Альгоменореї
- Диспаріунія
- Циклічні болі у кишечнику
- Циклічні болі при сечовипусканні або гематурія
- Безпліддя в поєднанні із вказаними симптомами

Необхідна розробка життєвого плану ведення пацієнтки з ендометріозом

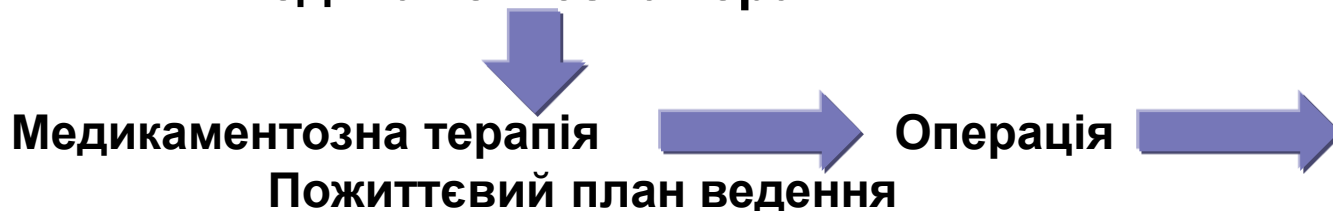
Ендометріоз потребує життєвого плану ведення пацієнтки, мета якого максимально використовувати можливості медикаментозної терапії і не допустити повторних оперативних втручань

При визначенні оптимального курсу лікування необхідно враховувати:

індивідуальні потреби жінки

- ступінь тяжкості симптомів, поширеність захворювання, вік, репродуктивні плани жінки, її ставлення до операції і профіль можливих побічних ефектів при застосуванні медикаментозної терапії

**Репродуктивні плани або неефективна
медикаментозна терапія**

Наказ МОЗ України 06.04.2016 № 319

- **УНІФІКОВАНИЙ КЛІНІЧНИЙ ПРОТОКОЛ
ПЕРВИННОЇ, ВТОРИННОЇ
(СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ) ТА ТРЕТИННОЇ
(ВИСОКОСПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ) МЕДИЧНОЇ
ДОПОМОГИ**
- **ТАКТИКА ВЕДЕННЯ ПАЦІЄНТОК З
ГЕНІТАЛЬНИМ ЕНДОМЕТРІОЗОМ**

Чому необхідна рання діагностика ендометріозу?

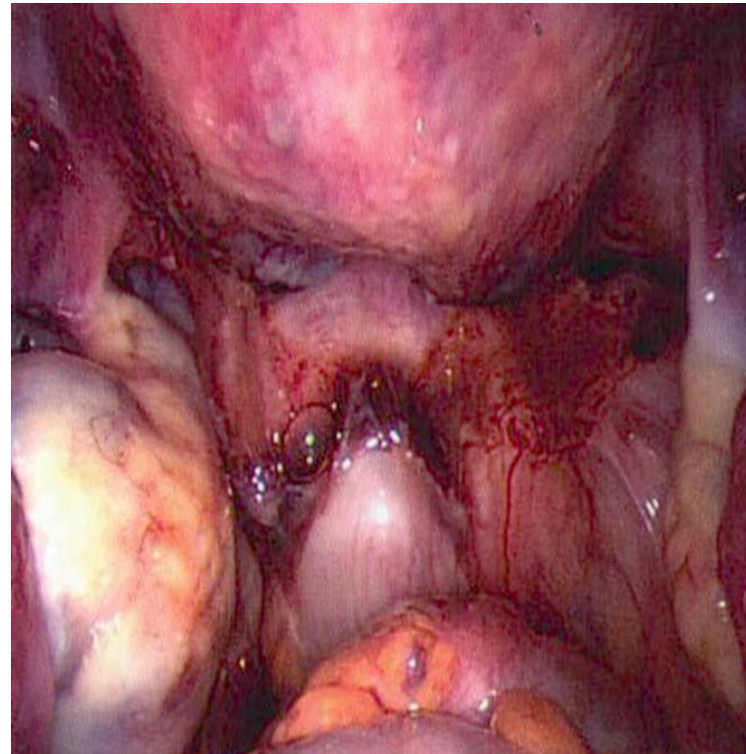

Вплинути на перебіг захворювання:

- знизити ризик хронічного болю
- знизити ризик появи симптомів, пов'язаних із болем

Своєчасно призначити ефективну терапію

Пояснити жінці причину виникення болю та її профілактику:
зменшити почуття ізоляції

Ендометріоз у підлітків

- **Ендометріоз** – найчастіша причина вторинної дисменореї у підлітків.
- При фізичному огляді підлітків із ендометріозом рідко виявляються будь-які відхилення, оскільки **у більшості з них захворювання знаходиться на ранній стадії**.
- **У 10% випадків дисменорея у підлітків є вторинною.**

Вторинна дисменорея повинна бути запідозрена у пацієток, які не відповідають на лікування препаратами першої лінії (НППЗ і КОК), що зазвичай застосовуються для терапії первинної дисменореї.

*НППЗ- нестероїдні протизапальні та протиревматичні засоби, КОК – комбіновані оральні контрацептиви

Уніфікований клінічний протокол «Тактика ведення пацієток з генітальним ендометріозом», затверджений наказом МОЗ України № 319 від 06.04.2016

Діагностика ендометріозу

Зовнішній вигляд (копір шкіряного покриву).

У разі *тяжкого перебігу* ендометріозу з неврологічними порушеннями або супутніми захворюваннями здійснюють посиндромне обстеження.

Гінекологічне обстеження:

- зовнішній огляд геніталій;
- огляд ділянки промежини на наявність ознак ІПСШ (виразок, кондилом, патологічних виділень);

Діагностика ендометриозу

- огляд в дзеркалах стінок піхви та шийки матки на наявність **патологічних виділень або деформацій** (у разі виявлення ознак ІПСШ чи запального захворювання призначають лікування згідно із діючим клінічним протоколом);
- обстеження перешийку матки: **ущільнення, розширення, болючість**;
- обстеження тіла матки: положення, **розміри, форма, щільність, рухомість, болючість**;
- обстеження заднього склепіння піхви: **інфільтрація, рубцеві зміни**;
- обстеження придатків матки: **розміри, рухомість, болючість, консистенція**;
- обстеження **крижово-маткових зв'язок**: потовщення, напруження, болючість.

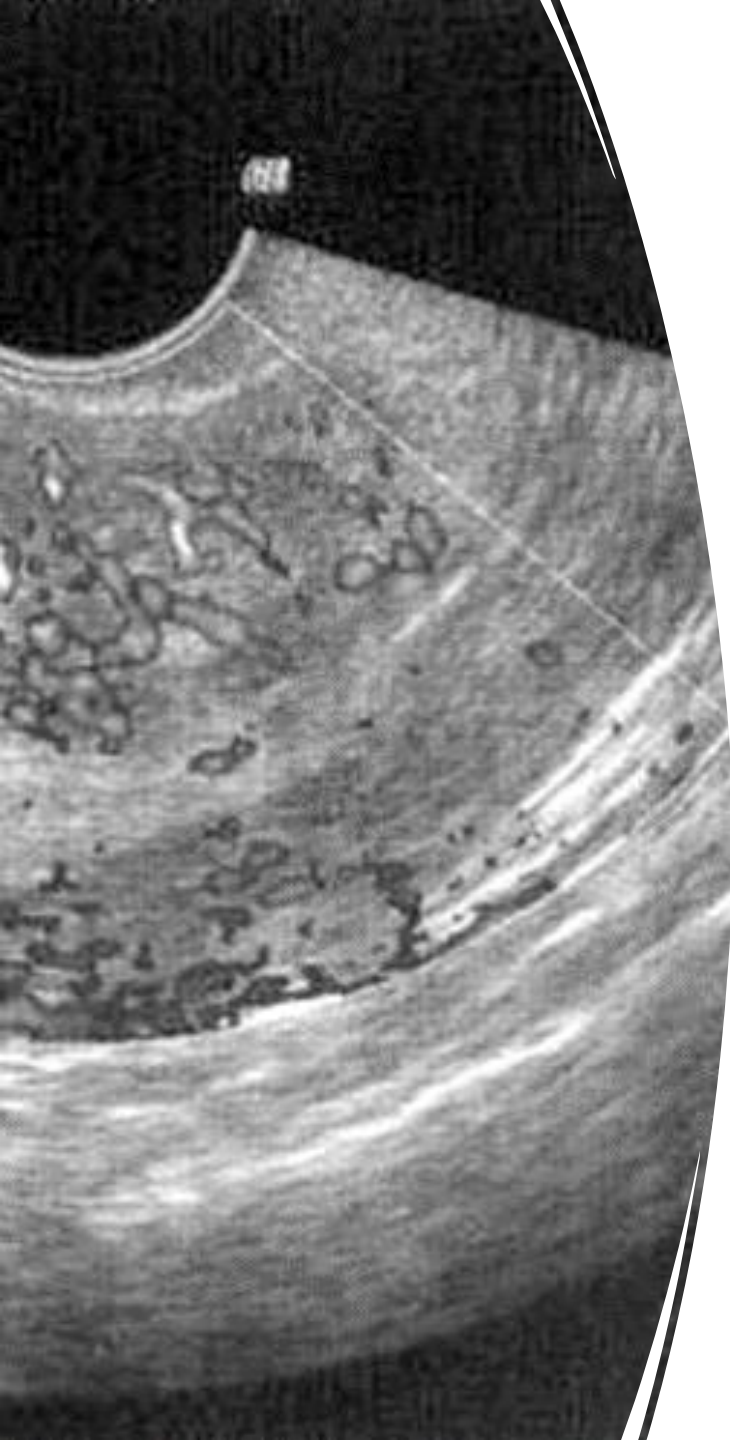
Інструментальні методи діагностики ГЕ

- УЗД (трансабдомінально та трансвагінально);
- ендоскопічне дослідження (кольпоскопія, ректороманоскопія, лапароскопія, гістероскопія, цистоскопія) проводиться залежно від показань;
- цитологічний метод дослідження;
- МРТ за показаннями;
- обов'язкове гістологічне дослідження матеріалу, взятого при біопсії.

УЗД критерії (трансабдомінально та трансвагінально)

-
- збільшення передньо-заднього розміру матки;
  - округлість її форми;
  - наявність в міометрії (напередодні менструації) аномальних кістозних порожнин діаметром 3-5 мм.

УЗД критерії (трансабдомінально та трансвагінально)

Для діагностики ГЕ, оцінки ступеню та характеру судинних порушень використовуються доплерометричні дослідження кровоплину в артеріях органів малого таза.

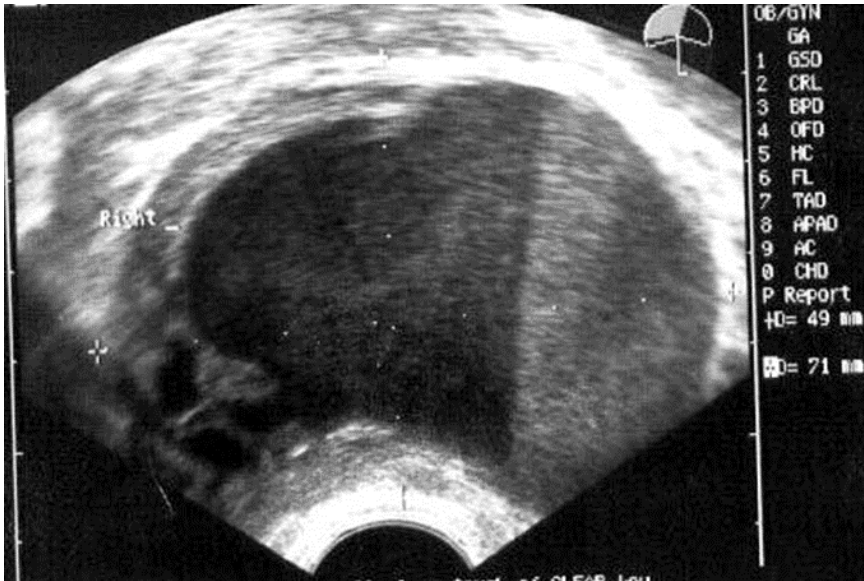
Ехографічні ознаки вузлової форми ендометріозу тіла матки

- поява в стінці матки зони підвищеної ехогенності округлої чи овальної форми;
- наявність в ній невеликих анехогенних включень або кістозних порожнин, які містять дрібнодисперсну масу;
- не завжди чіткі контури утворення, підвищена ехогенність біля переднього контура утворення і понижена - біля віддаленого.

УЗД ендометріюїдних кіст

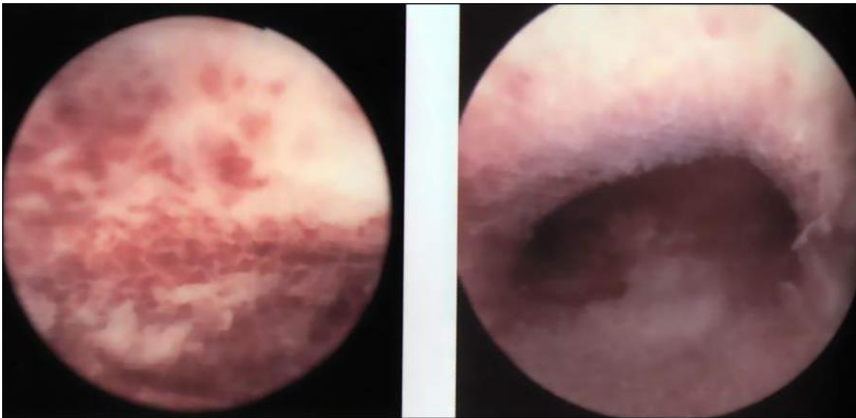
проводити диференційну
діагностику з:

- гематомою яєчника,
- абсцесом,
- туберкульозом яєчника;
- дермоїдними кістами.

Гістероскопія

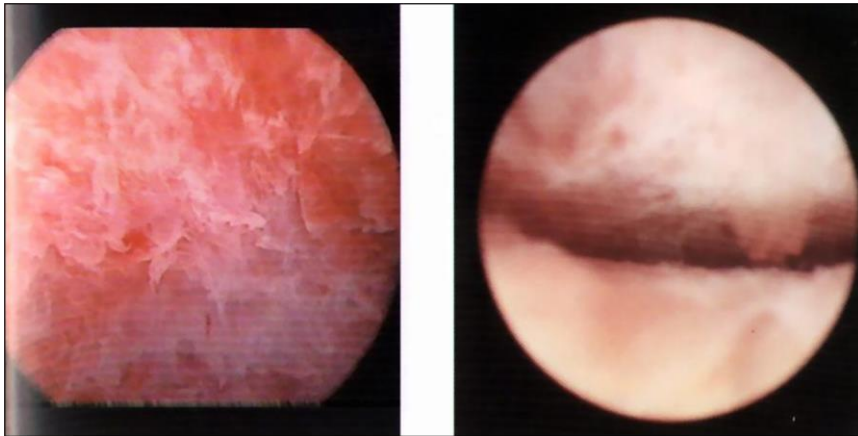

наявність вічок ендометріюїдних ходів у вигляді темно-червоних крапкових отворів на фоні блідо-рожевого відтінку слизової порожнини матки, з яких, в окремих випадках, виливається кров (при множинній локалізації вогнищ ГЕ ендоскопічна картина нагадує будову бджолиних стільників).

Дифдіагноз із травматичним враженням

Гістероскопія в діагностиці вузлової форми аденоміозу

- змінюється рельєф слизової оболонки тіла матки;
- збільшення та деформація порожнини матки внаслідок локального вибухання її уражених стінок, на яких локалізуються патологічні утворення з жовтим або блідо-жовтим відтінком без чітких меж, іноді з наявністю поверхневих ендометріюїдних «зіниць»;

Для всіх форм аденоміозу спільним є яскравість та неоднорідність судинного малюнку

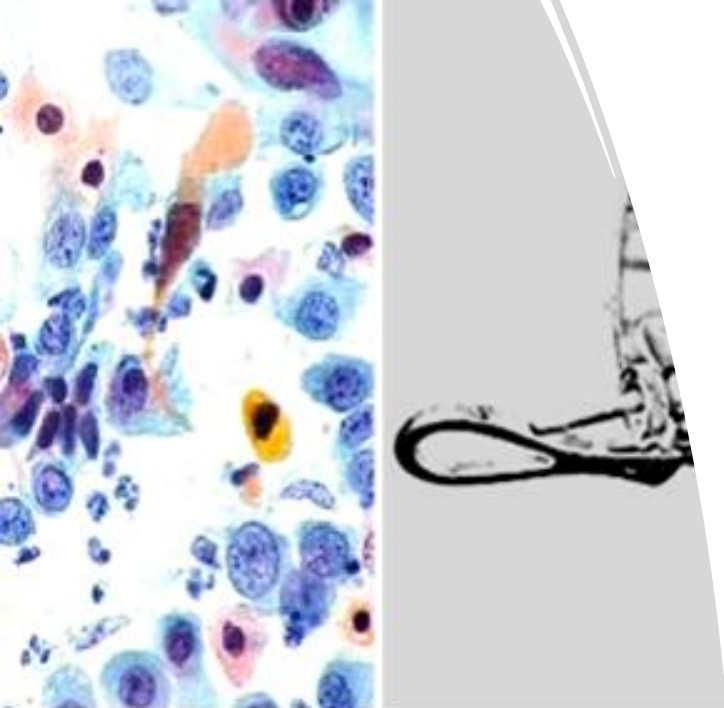
Лапароскопія

Дає можливість:

- виявити ендометріоз,
- його локалізацію,
- ступінь розповсюдження,
- стан матки, маткових труб та яєчників,
- надає можливість виконати ендокоегуляцію ендометріюїдних гетеротопій, взяти біопсію і призначити адекватну терапію.

Лабораторна діагностика

- цитологічне дослідження;
- гістологічне дослідження матеріалу, взятого при біопсії;
- рутинно не рекомендовано використовувати з метою діагностики ендометріозу імунологічні біомаркери, в тому числі СА-125, які містяться в плазмі, сечі або сироватці крові, оскільки це не є інформативним, хоча рівень СА-125 у сироватці крові при помірних і тяжких формах ендометріозу може бути дещо підвищеним

Диференційний діагноз тазового болю:

Локалізація	Симптоми
Матка	Первинна дисменорея Аденоміоз
Кишечник	Синдром роздратованого кишечника Запальне захворювання кишечника Хронічний запор
Сечовий міхур	Інтерстиціальний цистит Інфекція сечових шляхів Сечокам'яна хвороба
Яєчники	Mittelschmerz (овуляторний біль) Кісти яєчників (розрив, перекрут і т.д.) Синдром кукси (залишку) яєчників
Фаллопієві труби	Гематосальпінкс (після стерилізації або абляції ендометрія) Трубна вагітність Запальне захворювання органів малого тазу
Загальні причини	М'язово-фасціальна біль Невропатичний біль Варикозна хвороба тазових вен Спайковий процес

Які фактори необхідно враховувати при виборі тактики лікування ендометріозу?

Медикаментозне лікування ендометріозу

В якості терапії першої лінії

- При підозрі на ендометріоз доцільно розпочати емпіричне лікування навіть без остаточного підтвердження діагнозу за допомогою лапароскопії та/або гістології
- Після хірургічного лікування для запобігання рецидивам
- Якщо хірургічне лікування неможливе або пацієнтка від нього відмовляється

Лікування повинно проводитися відповідно до даних доказової медицини, з максимальним використанням медикаментозної терапії та униканням повторних хірургічних втручань

Медикаментозне лікування ендометріозу

- Прогестини характеризуються доведеною ефективністю у зменшенні болю і пригніченні росту ендометріїдних вогнищ
- Прогестини можуть застосовуватися у будь-якому віці (від менархе до менопаузи)
- Дієногест схвалений для лікування ендометріозу та може бути кращою опцією, ніж КОК в якості терапії першої лінії
- Дієногест характеризується прийнятним профілем безпеки **(65 тижнів)**

Застосування гормональної терапії (Положення Клінічного протоколу)

- При підозрі на ендометріоз доцільно почати емпіричне гормональне лікування навіть без остаточного підтвердження діагнозу за допомогою лапароскопії і / або гістології.
- Терапія повинна тривати **до віку менопаузи** або поки не настане вагітність, якщо вона бажана.
- Відповідно до міжнародних рекомендацій, застосування прогестинів, оральних контрацептивів, нестероїдних протизапальних засобів та інших анальгетиків слід розглядати в якості медикаментозної терапії **першої лінії**.

Медикаментозне лікування ендометріозу

КОК

- Пригнічення циклічної секреції ФСГ і ЛГ, що викликає ановуляцію, яка супроводжується децидуалізацією ендометріальної стромы.
- Недостатньо також даних і щодо можливого впливу естрогенного компонента в складі КОК на перебіг захворювання, оскільки існує припущення щодо потенційної стимуляції розвитку і прогресування захворювання під впливом екзогенних естрогенів.

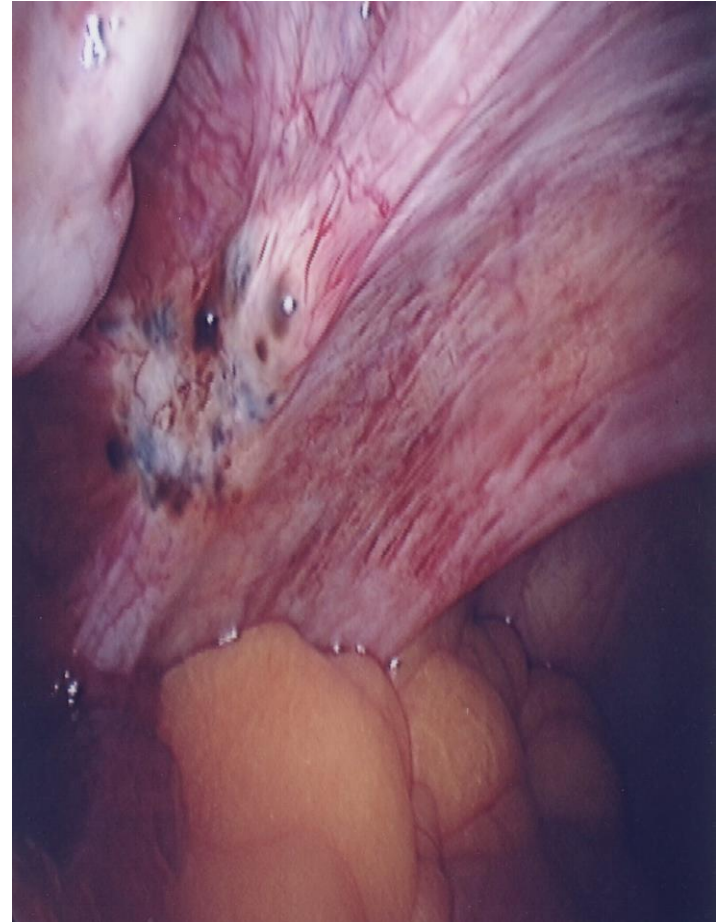
КОК не мають зареєстрованих показань для лікування ендометріозу в більшості країн світу

Агоністи гонадотропін-рилізінг гормонів при ендометріозі

- Забезпечують тривале поліпшення об'єктивних та суб'єктивних симптомів ендометріозу
- Не підходять для тривалого лікування у зв'язку з розвитком побічних ефектів
- Немає статистично достовірних відмінностей в ефективності у порівнянні з даназолом або ЛНГ-ВМС

Хірургічне лікування
може бути
«консервативним»
або
«радикальним».

Показання до проведення хірургічного лікування ендометріозу

Хірургічне лікування проводиться у випадках наявності клінічних симптомів за умови:

- наявність **протипоказань до медикаментозної** терапії і недостатньої її ефективності;
- при **зовнішніх формах** локалізації ендометріозу;
- наявності ПЕ із залученням кишечника, сечового міхура, сечоводу або тазових нервів за **умови тяжких ускладнень** (тяжкі ректальні кровотечі, обструкція, стеноз, глибоке залучення стінки кишки, порушення прохідності кишки, наявність великих або множинних вогнищ, гематурія, дизурія у випадках обструкції);
- при **гострих захворюваннях** придатків матки (перекрут кісти або розрив кісти яєчника);
- при прогресуванні **тазового больового** синдрому, незважаючи на адекватне медикаментозне лікування;
- при наявності **ендометріоми яєчника** з обов'язковим використанням методик, спрямованих **на збереження оваріального резерву**;
- при **неефективному консервативному** лікуванні безпліддя.

Хірургічні методи дозволяють поточнити і підтвердити діагноз, видалити ендометріюїдні вогнища та роз'єднати злуки, відновити анатомію.

A laparoscopic surgical view showing the internal organs, including the uterus and ovaries. The uterine surface is covered with numerous dark, reddish-brown lesions characteristic of endometriosis. The surrounding pelvic structures are visible in a reddish-pink hue.

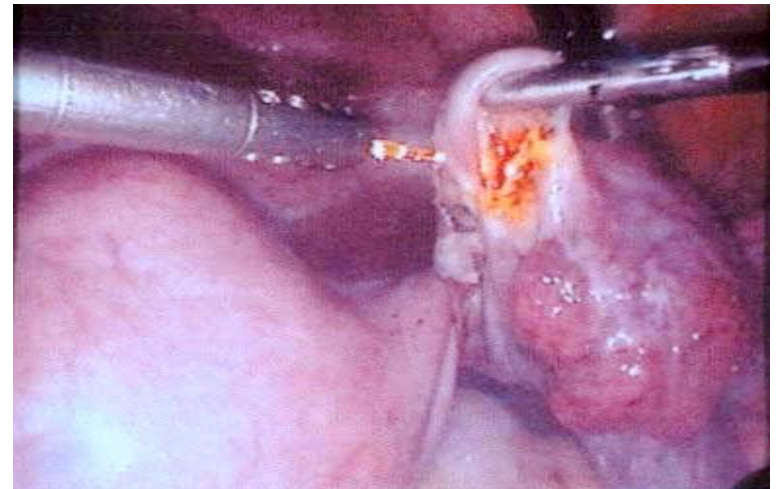
Метою консервативного хірургічного лікування ендометріозу є відновлення нормальної анатомії та припинення болю

- пряму абляцію,
- лізис, висічення вогнищ ендометріозу,
- видалення ендометріом яєчників,
- односторонню аднексектомію (у випадку асиметричного ураження),
- резекцію,
- збривання (шейвінг) ендометріозних уражень суміжних органів (кишечника, сечового міхура, сечоводів, апендикса тощо).

Радикальне хірургічне лікування включає

двобічну оваріоектомію з метою створення менопаузи або може включати гістеректомію з двобічною тубектомією, видалення всіх наявних уражень

**Менеджмент
ендометріозу у
жінок
репродуктивного
віку у
післяопераційно
му періоді**

Хірургічне лікування рецидивуючих ендометріом небезпечне

- Повторна операція з приводу рецидивуючих ендометріом асоціюється з **підвищеною втратою тканини яєчника** і більшим зменшенням оваріального резерву, ніж при першій операції
- Повторні хірургічні процедури на яєчнику пов'язані з **ризиком порушення функції яєчників**

**Виключно
хірургічний
підхід не
вирішує всі
проблеми**

Згідно рекомендаціям експертів, з метою профілактики рецидивів необхідно застосовувати комбінований підхід: хірургічне лікування+гормональна терапія (не менше 6 місяців)

Чому необхідна післяопераційна медикаментозна терапія ендометріозу?

Відсутність післяопераційної
медикаментозної терапії

- 3 роки: 23% рецидивів
- 5 років: 50% рецидивів

Висновки

- Зменшити затримку в постановці діагнозу
- Віддавати перевагу методам діагностики, які основані на клінічних симптомах
- Необхідна розробка довгострокового плану ведення пацієнтки, мета якого максимально використовувати можливості медикаментозної терапії і не допустити повторних оперативних втручань
- Раннє застосування ефективної медикаментозної терапії
- Індивідуалізація терапії, щоб досягти цілей, які ставить перед собою пацієнтка
- Дієногест має доведену ефективність у лікуванні ендометріозу та прийнятний профіль безпеки, що є важливим для тривалої терапії

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

- Частота захворюваності ендометріозом.
- Ендометріоз, класифікація.
- Найчастіші локалізації ендометріозу у жінок.
- Гормональні методи діагностики при ендометриозі.
- Ендоскопічні методи дослідження при ендометриозі.
- Особливості УЗ-діагностики при ендометриозі.
- Лабораторні методи діагностики ендометріозу.
- Клініка і диференційна діагностика ендометріозу жіночих статевих органів.
- Гормональні методи лікування ендометриозу.
- Негормональні методи лікування ендометриозу.
- Хірургічні методи лікування ендометріозу.

Джерела літератури

1. Ліхачов В.К. Гінекологія: керівництво для лікарів.— Вінниця: Нова Книга, 2018.- 688 с.
2. Наказ МОЗ України № 319 від 06.04.2016 р. м. Київ. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Тактика ведення пацієнток з генітальним ендометріозом» / www.moz.gov.ua.
3. Agarwal SK, Chapron C, Giudice LC, et al. Clinical diagnosis of endometriosis: a call to action. Am J Obstet Gynecol 2019(4):354-64.
4. Zondervan KT, Becker CM, Missmer SA. Endometriosis. N Engl J Med 2020; 382:1244-56

Дякую за увагу!